

Łukasz Wojcieszak
Politechnika Świętokrzyska

Wymiar Północny a obwód kaliningradzki Federacji Rosyjskiej – obszary współpracy

Wymiar Północny Unii Europejskiej zakłada wielowymiarową współpracę państw Europy Północnej (w tym Rosji) i umożliwia stosowanie zaawansowanych instrumentów kooperacji. W kształtowaniu polityki Wymiaru Północnego partycypują również państw nienależące do UE: Rosja, Norwegia i Islandia. Pomimo skomplikowanych i trudnych relacji pomiędzy Rosją a jej sąsiadami kooperacja w ramach Wymiaru Północnego stwarza szanse na rozwiązanie lokalnych problemów.

Wymiar Północny stał się płaszczyzną kooperacji łączącą partnerów dążących do zaistnienia wielopłaszczyznowej współpracy. Po rozszerzeniu Unii Europejskiej w 2004 r. północno-wschodnia część Rosji jest przedmiotem licznych inicjatyw realizowanych w ramach Wymiaru Północnego. Współpraca obejmuje zagadnienia związane m.in. z infrastrukturą transportową i energetyczną, ochroną środowiska czy zdrowia. Ta forma regionalnej kooperacji umożliwia budowę dobrosąsiedzkich relacji i pozytywnie wpływa na realizację pożytecznych inicjatyw, które zostaną przedstawione w niniejszym artykule.

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia Wymiaru Północnego dla rozwoju obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej. W tym kontekście istotne jest ukazanie wymiarów kooperacji, a także wskazanie korzyści, które odnosi rosyjska eksklawa w wyniku aktywności realizowanych w ramach Wymiaru Północnego.

Hipoteza badawcza stanowi, że Wymiar Północny UE umożliwia wielopłaszczyznową współpracę, której beneficjentem jest obwód kaliningradzki FR. Należy jednocześnie zadać pytanie o obszary, w których przebiega kooperacja w ramach Wymiaru Północnego, oraz o efekty tej współpracy dla kaliningradzkiej eksklawy. Należy mieć także na uwadze fakt, iż z powodu militarnej ekspansji Rosji na Ukrainie współpraca pomiędzy Federacją Rosyjską a jej północnymi partnerami natrafiła na istotne przeszkody. Stwarza to jednak możliwość podsumowania rezultatów dotychczasowych działań dla obwodu kaliningradzkiego.

Znaczenie Wymiaru Północnego

Wstąpienie Finlandii i Szwecji do Unii Europejskiej w 1995 r. stanowiło punkt zwrotny w unijnych inicjatywach względem północnej części Europy. Od tego czasu UE stawała się coraz ważniejszym aktorem w polityce międzynarodowej dotyczącej obwodu kaliningradzkiego. Sąsiadująca z Rosją Finlandia zaproponowała w 1997 r.¹ inicjatywę Wymiaru Północnego², który rok później stał się oficjalną polityką UE. Ta unijna polityka jest skierowana także do obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej³. Wymiar Północny został zainicjowany na konferencji Rady Regionu Morza Barentsa w Rovaniemi. Obejmuje on państwa regionu Morza Bałtyckiego, część północno-wschodniej Rosji, region Arktyki oraz Morza Barentsa.

Możliwości rozwoju regionu Morza Bałtyckiego, w tym obwodu kaliningradzkiego FR, determinuje jego specyficzne położenie geograficzne⁴. Wymiar Północny, obejmujący obszary położone nad tym akwenem, miał się stać platformą dialogu pomiędzy państwami członkowskimi UE a tymi, które znajdują się poza nią⁵. Celem Wymiaru Północnego jest stworzenie ram dla współpracy pomiędzy państwami regionu (w tym Rosji), zapewnienie wzrostu kooperacji gospodarczej, zwiększenie stabilności i dobrobytu, a także umożliwienie zrównoważonego rozwoju zainteresowanych podmiotów. Partnerstwo na płaszczyźnie regionalnej stanowi formę zaufania w ramach podejmowanych działań także przez to, że opiera się

¹ Fińscy politycy mówili o Wymiarze Północnym już w 1994 r.; zob. R. Czarny, M. Tomala, *Wymiar Północny Unii Europejskiej*, Kielce 2009, s. 80.

² Poprzedniczką Wymiaru Północnego była Inicjatywa Bałtycka z 1996 r., koncentrująca się na kilku istotnych obszarach. Odnośnie do Wymiaru Północnego warto zauważyć, że dopiero na szczycie w Helsinkach w 2006 r. przyjęto dwa kluczowe dokumenty: Deklarację dotyczącą polityki Wymiaru Północnego oraz Dokument ramowy polityki Wymiaru Północnego, tworzące podstawy nowej inicjatywy. Jej działalność była kontynuowana w ramach Wymiaru Północnego. W działania podejmowane w ramach Wymiaru Północnego są zaangażowane m.in. Rada Państw Morza Bałtyckiego, Nordycka Rada Ministrów, a także instytucje finansowe: Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny, Nordycki Bank Inwestycyjny, jak również organizacje regionalne i ponadregionalne oraz organizacje pozarządowe. Program o łącznej wartości 25 mln euro jest finansowany przez podmioty unijne oraz przez Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju i Szwedzką Agencję Rozwoju i Współpracy (SIDA); J. Rogoża, A. Wierzbowska-Miazga, I. Wiśniewska, *Wyspa na uwięzi. Kaliningrad między Moskwą a UE*, „Prace OSW”, nr 41, Warszawa, lipiec 2012, s. 59. Wśród finansujących program znalazła się UE (programy INTERREG oraz TACIS), Europejski Bank Rozbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny, Nordycki Bank Inwestycyjny, Nordycka Środowiskowa Korporacja Finansowa oraz Nordycki Fundusz Projektowy; I. Śmigierska-Belczak, *Współpraca w regionie Morza Bałtyckiego – Rada Państw Morza Bałtyckiego*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2012, nr 1(9), s. 188.

³ G. Gromadzki, *Kwestia kaliningradzka w kontekście procesów integracji europejskiej* [w:] *Polsko-rosyjska współpraca transgraniczna. Raport*, red. E. Romanowska, B. Samojłowicz, Olsztyn 2004, s. 7.

⁴ Zob. *Northern Dimension Policy Framework Document*, European External Action Service, http://eeas.europa.eu/north_dim/docs/nd_framework_document_2006_en.pdf (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁵ T. Palmowski, *Kaliningrad – szansa czy zagrożenie dla Europy bałtyckiej?*, Gdańsk 2013, s. 262.

na aktywności społecznej w takich obszarach, jak oświata czy kultura. Praktyczna kooperacja zasadza się na nakreślonych obszarach współpracy z UE⁶. Wymiar Północny stworzył pole dla równoprawnego podejmowania decyzji na rzecz wypracowania przez UE i Rosję wspólnej polityki bałtyckiej i stał się jednym z najsprawniej i najefektywniej funkcjonujących segmentów w relacjach między tymi partnerami⁷.

Polityka Wymiaru Północnego jest regionalnym wyrazem wspólnych przestrzeni UE – Rosja. Do współpracy zaproszono także Islandię i Norwegię, skupiono się na kwestiach mających szczególne znaczenie, takich jak problemy ochrony środowiska naturalnego, dbałość o ochronę zdrowia czy rozwiązywanie społecznych problemów ludności autochtonicznej⁸. Na uwagę zasługują w szczególności inwestycje w północno-zachodniej Rosji służące poprawie bezpieczeństwa nuklearnego oraz oczyszczania wody. Projektem zasługującym na uwagę była budowa oczyszczalni ścieków w Sankt-Petersburgu⁹. Podobna inwestycja powstała także w obwodzie kaliningradzkim.

Uczestnicy Wymiaru Północnego jeszcze w 2006 r. postanowili, że skupią się na partnerstwie w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego, kultury, służby zdrowia oraz gospodarki. Należy zauważyć, że współdziałanie Rosji i Unii Europejskiej w ramach Wymiaru Północnego wnosi wkład w realizację celów Partnerstwa dla modernizacji¹⁰. Według szefa dyplomacji Federacji Rosyjskiej, Siergieja Ławrowa, Wymiar Północny wypróbowuje innowacyjny mechanizm współpracy¹¹. Ważnym wydarzeniem było podpisanie międzyrządowego porozumienia Rosji i Norwegii w sprawie uproszczenia reżimu wizowego dla mieszkańców przygranicznych terytoriów. Ważnym przykładem takiego współdziałania jest porozumienie w sprawie podziału akwenów morskich między dwoma krajami, podpisane 15 września w Murmańsku¹².

W ramach Wymiaru Północnego zostały wyodrębnione następujące obszary priorytetowe:

⁶ H. Timmermann, *Die russische Exklave Kaliningrad im Kontext regionaler Kooperation [w:] Deutschland-Polen-Osteuropa: deutsche und polnische Vorüberlegungen zu einer gemeinsamen Ostpolitik der erweiterten Europäischen Union*, red. D. Bingen, K. Wóycicki, Wiesbaden 2002, s. 116.

⁷ M. Maszkiewicz, *Obwód kaliningradzki. Szanse i zagrożenia dla stosunków polsko-rosyjskich*, „Nowa Politologia”, 13.12.2012, <http://www.nowapolitologia.pl/politologia/europeistyka/obwod-kaliningradzki-szansy-i-zagrozenia-dla-stosunkow-polsko-rosyjskich> (dostęp: 26.11.2014 r.).

⁸ *Political Declaration on the Northern Dimension Policy*, European External Action Service, http://eeas.europa.eu/north_dim/docs/nd_political_declaration_2006_en.pdf (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁹ R.M. Czarny, *High North. Między geografią a polityką*, Warszawa–Kielce 2014, s. 226.

¹⁰ Jego idea została zaprezentowana w 2009 r. Celem inicjatywy było usprawnienie współpracy pomiędzy UE i Rosją.

¹¹ Zarządzanie współpracą w ramach Wymiaru Północnego odbywa się na trzech poziomach: spotkania Ministrów Wymiaru Północnego, spotkania Wyższych Urzędników Wymiaru Północnego, Grupa Sterująca (złożona z przedstawicieli Unii Europejskiej, Islandii, Norwegii i Rosji); *O Wymiarze Północnym*, Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Well-being, http://www.ndphs.org/?language=Polski,about_nd (dostęp: 9.04.2016 r.).

¹² *Wymiar Północny jako projekt innowacyjny*, „Głos Rosji”, 2.11.2010 r., <http://polish.ruvr.ru/2010/11/02/31267135> (dostęp: 5.11.2014 r.).

- **współpraca ekonomiczna**, obejmująca kwestie promocji handlu, inwestycji, ceł oraz małych i średnich przedsiębiorstw, biznes, innowacje, uregulowane rynki pracy, usługi finansowe, infrastrukturę, energię, rolnictwo, leśnictwo, transport i logistykę, telekomunikację i technologie informatyczne;
- **wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość**, obejmujące wzmacnianie kontaktów międzyludzkich, usprawnienie zarządzania na granicach, dobre zarządzanie, efektywność systemu sądowego i współpracy sądowej w sprawach kryminalnych i cywilnych, walkę ze zorganizowaną przestępczością, handlem żywym towarem, przemytem narkotyków, nielegalną imigracją i innymi przestępstwami transgranicznymi;
- **bezpieczeństwo zewnętrzne**, obejmujące obronę cywilną;
- **badania, edukacja i kultura**, obejmujące wzmocnienie współpracy w programach badawczych oraz wymian edukacyjnych, politykę młodzieżową, promocję kontaktów międzyludzkich, powiązania pomiędzy życiem gospodarczym i kulturowym czy regionalną i lokalną identyfikację oraz dziedzictwo;
- **środowisko, bezpieczeństwo nuklearne i zasoby naturalne**, obejmujące ograniczanie ryzyka nuklearnego i innych zanieczyszczeń, bezpieczeństwo morskie, ochronę środowiska morskiego Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa, bioróżnorodności, lasów, zasobów rybnych oraz ochronę ekosystemów arktycznych, współpracę w dziedzinie polityki wodnej, zmian klimatycznych, prawodawstwa środowiskowego oraz wzmacniania zdolności administracyjnych;
- **dobrobyt społeczny i opieka zdrowotna**, włączając zapobieganie chorobom zakaźnym i związanym ze stylem życia oraz promocję współpracy pomiędzy służbą zdrowia i opieką społeczną¹³.

W ramach Wymiaru Północnego są realizowane projekty w sferze współpracy gospodarczej, ekologii, bezpieczeństwa nuklearnego, obrony cywilnej, rozwoju badań naukowych i kultury, bezpieczeństwa socjalnego i opieki zdrowotnej, spraw wewnętrznych oraz sprawiedliwości¹⁴. Celem jest kooperacja w obszarach wspólnego zainteresowania. W ramach Wymiaru Północnego utworzono cztery partnerstwa:

- Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Transportu i Logistyki (NDPTL),
- Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska (NDEP),
- Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej (NDPHS),
- Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Kultury (NDPC).

¹³ *O Wymiarze Północnym*, The Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Well-being, http://www.ndphs.org/?language,Polski,about_nd (dostęp: 9.04.2016).

¹⁴ J. Rogoża, A. Wierzbowska - Miazga, I. Wiśniewska, *Wyspa na uwięzi...*, s. 59.

Zadaniem Partnerstwa Wymiaru Północnego Transportu i Logistyki jest poprawa infrastruktury transportowej w regionie, co jest ważne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego. Celem NDPTL jest przyspieszenie realizacji projektów dotyczących połączeń transportowych i logistycznych na północy. Współpraca ma również służyć jako forum dyskusji na temat koordynacji polityki transportowej. Z inicjatywy Finlandii został ustanowiony fundusz wsparcia dla NDPTL. Partnerstwo Wymiaru Północnego Kultury powstało w maju 2010 r. Promuje ono tworzenie działalności kulturalnej, przyczynia się do zwiększenia wymiany informacji na temat możliwości współpracy w tej dziedzinie. Celem jest w szczególności podniesienie świadomości międzynarodowej życia kulturalnego w regionie objętym Wymiarem Północnym¹⁵. Istotne jest również stymulowanie trwałego wzrostu gospodarczego na poziomie lokalnym, regionalnym i globalnym oraz koncentrowanie się na ograniczonej liczbie priorytetów, które odzwierciedlają cele zarówno regionalne, jak i krajowe¹⁶.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska powstało w 2001 r. Zajmuje się m.in. ochroną wód Morza Bałtyckiego, bezpieczeństwem jądrowym oraz kwestią specjalnych projektów gospodarki odpadami. Jego celem jest wzmocnienie finansowania i kierowanie go do ważnych transgranicznych projektów ekologicznych na obszarze Wymiaru Północnego. Utworzony Fundusz Wsparcia NDEP ma finansować projekty dotyczące ochrony środowiska i efektywności energetycznej w północno-zachodniej Rosji i obwodzie kaliningradzkim.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej zostało założone w 2003 r. w celu walki z rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych i chorób cywilizacyjnych, poprawy samopoczucia i jakości życia ludzi oraz promowania współpracy w sektorach opieki zdrowotnej i pomocy społecznej. Na uwagę zasługuje działalność grup ekspertów, którzy specjalizują się w walce z HIV/AIDS oraz w zwalczaniu alkoholizmu i narkomanii¹⁷.

Wymiar Północny wobec obwodu kaliningradzkiego FR

Współpraca w Wymiarze Północnym to zawieranie kolejnych umów regulujących poszczególne kwestie handlowe oraz konsultacje w ramach prowadzonego dialogu politycznego. Rosja uważa, że powinna nastąpić koncentracja na określonych problemach¹⁸. Od przystąpienia państw bałtyckich i Polski do UE północno-wschodnia część Rosji stała się głównym celem praktycznej współpracy. Większość wsparcia

¹⁵ Ministry for Foreign Affairs of Finland, <http://formin.finland.fi/public/Print.aspx?contentid=184596&nodeid=31916&culture=en-US&contentlan=2> (dostęp: 28.02.2016 r.).

¹⁶ *Northern Dimension Partnership on Transport and Logistics*, <http://www.ndptl.org/about-ndptl> (dostęp: 28.02.2016 r.).

¹⁷ Ministry for Foreign Affairs of Finland...

¹⁸ R.M. Cz arny, M. To ma la, *Wymiar Północny...*, s. 175.

finansowego została skierowana m.in. do obwodu kaliningradzkiego¹⁹. Wymiar Północny można postrzegać jako formę dodatkowego wsparcia dla rozwoju rosyjskiej infrastruktury oraz kolejne forum dialogu pomiędzy Unią Europejską i Rosją²⁰. Należy zaznaczyć, że dla Rosji problematyczna stała się m.in. kwestia geograficznego zasięgu inicjatywy, a więc tego, które regiony mają być objęte Wymiarem Północnym.

Podczas prezydencji Portugalii w UE został zatwierdzony wniosek Komisji dotyczący planu działania w odniesieniu do Wymiaru Północnego. Należy w tym kontekście wspomnieć o konkluzjach szczytu w Feirze²¹. Wyrażono tam zadowolenie z postępów w trzech kwestiach, które Rada Europejska uczyniła wówczas priorytetami prezydencji Szwecji, a mianowicie: w ochronie środowiska, zwalczaniu międzynarodowej przestępczości oraz w kwestii obwodu kaliningradzkiego²². Istotnym wyzwaniem stało się włączanie Rosji do projektów realizowanych przez UE w północnej i we wschodniej części Europy²³. Państwa członkowskie Unii okazały zainteresowanie wspieraniem rozwoju obwodu kaliningradzkiego²⁴. Warto zauważyć, że od początku dyskusji nad Wymiarem Północnym Polska opowiadała się za potrzebą objęcia inicjatywą również tego obwodu²⁵. W regionie Morza Bałtyckiego współpraca z Rosją nabiera szczególnego znaczenia, m.in. z uwagi na obszar wyzwań i problemów, które od lat wiążą się z obwodem kaliningradzkim. Ważne jest zatem wyeliminowanie zagrożeń oraz wielu nierozwiązanych problemów z obwodem kaliningradzkim.

Obwód kaliningradzki jest obszarem pilotażowym w procesie współpracy Rosji z Unią Europejską. Już w czerwcu 1991 r., a więc jeszcze w okresie istnienia ZSRR, na obszarze obwodu zadecydowano o utworzeniu specjalnej strefy ekonomicznej²⁶.

¹⁹ *The Northern Dimension. a Finnish Perspective*, Helsinki 2006, s. 6, http://www.ndphs.org/internalfiles/File/Publications%20-%20general/The_Northern_Dimension--a_Finnish_Perspective.pdf (dostęp: 28.02.2016 r.).

²⁰ S. White, M. Light, *The Russian Elite Perspective on European Relations [w:] Russia and Europe in the twenty-first century. An uneasy partnership*, red. J. Gower, G. Timmins, Londyn, Noowy Jork 2009, s. 50.

²¹ *The Northern Dimension. A finnish perspective*, Helsinki 2006, s. 12.

²² A. Mazur-Barańska, *Wymiar Północny Unii Europejskiej [w:] Polityka Unii Europejskiej wobec sąsiadów. Lekcje z historii*, Warszawa 2003, s. 13.

²³ Zob. R.M. Czarny, *High North...*, s. 178.

²⁴ E. Tuomioja, *Aussenminister Tuomioja in der Aussenministerversammlung des Ostseerates: „Die Nördliche Dimension und die Osterweiterung der Europäischen Union”*, Hamburg, den 6. Juni 2001, Ministry for Foreign Affairs of Finland, <http://formin.finland.fi/public/Print.aspx?contentid=54649&nodeid=15149&culture=fi-FI&contentlan=1> (dostęp: 28.02.2016 r.).

²⁵ S. Cioś, *Północny wymiar procesów integracyjnych w Europie*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej” 2002, t. 13, s. 169. Polska zaprezentowała swoje stanowisko na temat Wymiaru Północnego, wyrażając zainteresowanie projektem oraz chęć aktywnego uczestnictwa w jego realizacji. Za korzystne uznała objęcie inicjatywą wszystkich państw regionu Morza Bałtyckiego, włączając w to obwód kaliningradzki, A. Mazur-Barańska, „Wymiar Północny...”

²⁶ С. Каргополов, А. Городилов, А. Куликов, А. Гомин, *Свободная зона и особый статус*, Калининград 2001, s. 32; P. Joenniemi, A. Sergunin, *Regional Cooperation in the Baltic Sea Area: The Case of Kaliningrad [w:] Kaliningrad in Europa. Nachbarschaftliche Perspektiven nach dem Ende des Kalten Krieges*, red. S. Berger, Wiesbaden 2010, s. 184–185.

Problemem obwodu kaliningradzkiego jest zresztą od lat istnienie alternatywnych pomysłów na jego rozwój: bycie bazą wojskową albo dobrze prosperującą strefą ekonomiczną²⁷. Specyficzne położenie geograficzne daje jednak obwodowi dodatkowe możliwości rozwoju, został on uznany za obszar priorytetowy dla Wymiaru Północnego²⁸. W obwodzie kaliningradzkim zaczęto realizować pięć obszarów współpracy: gospodarka, oświata, kwestia przekraczania granic i zwalczania przestępczości, ochrona środowiska oraz zdrowia²⁹.

W perspektywie akcesji Polski do NATO i UE władze Rosji były zaniepokojone przyszłością swojej eksklawy. Rosja akcentowała przy tym znaczenie regionalnych i subregionalnych projektów, takich jak Rada Państw Morza Bałtyckiego, Euro-Arktyczna Rada Morza Barentsa czy Rada Arktyczna³⁰, które brały udział w tworzeniu ram funkcjonowania Wymiaru Północnego. Jak stwierdził były wiceminister obrony narodowej, Bogdan Klich, obwód jest „tykającą bombą zegarową” z powodu wielu problemów: militaryzacji regionu oraz jego społecznych trudności (duży odsetek mieszkańców zarażonych AIDS, znaczna dewastacja środowiska naturalnego, wysoki poziom przestępczości zorganizowanej)³¹. Lista patologii występujących w obwodzie jest jednak dłuższa³².

W lipcu 1999 r. w Rosji Unia wraz z Litwą uruchomiła inicjatywę dotyczącą obwodu kaliningradzkiego w ramach Wymiaru Północnego. W Kaliningradzie spotkali się wówczas ambasadorowie państw członkowskich UE stacjonujących w Moskwie, aby omówić sytuację w obwodzie. W listopadzie 1999 r. w Helsinkach odbyła się specjalna konferencja ministrów spraw zagranicznych w sprawie Wymiaru Północnego. Dyplomaci nie tylko omawiali kontury przyszłej współpracy, lecz także postanowili opracować plan działania. Obwód kaliningradzki stał się wówczas przedmiotem szczególnej uwagi i miejscem, do którego miała trafiać pomoc techniczna i w którym miały być realizowane różne inwestycje. Rosji zaproponowano różnorodne inicjatywy, w tym rozszerzenie pomocy technicznej i inwestycji UE (PHARE) w regionie. Projekty miały być finansowane m.in. przez unijne fundusze strukturalne. Co ważne, w późniejszym czasie z powodu nowej

²⁷ G. Gromadzki, A. Wilk (opr.), *Przewyciężanie obcości. Kaliningrad jako rosyjska enklawa wewnątrz Unii Europejskiej*, Warszawa 2001, s. 5.

²⁸ О. Александров, «Северное измерение»: новая форма или новое содержание?, „Космополис” nr 2(21), 2008, s. 101.

²⁹ K. Bastian, *Europäische Union und Russland. Multilaterale und bilaterale Dimensionen in der europäischen Außenpolitik*, Wiesbaden 2006, s. 241.

³⁰ A. Sergounin, *Russia and the European Union: The Northern Dimension*, April 2000, s. 2, http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pm_0138.pdf (dostęp: 22.03.2016 r.).

³¹ *Strategia dla regionu Morza Bałtyckiego w ramach wymiaru północnego*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20061113IPR12544+0+DOC+PDF+V0//PL&language=PL> (dostęp: 28.02.2016 r.). Zob. Ł. Wojcieszak, *Obwód kaliningradzki w relacjach Unia Europejska – Rosja (lata 1992–2005)*, Bielsko-Biała 2010, s. 115.

³² F. Tétart, *Géopolitique de Kaliningrad. Une 'île' russe au sein de l'Union européenne élargie*, Paris 2007, s. 33.

wojny czeczeńskiej Unia Europejska zawiesiła wiele obiecujących programów współpracy z Rosją, w tym program TACIS³³.

W czasie spotkań i dyskusji prowadzonych przez różne gremia UE i kraje nadbałtyckie przy omawianiu relacji Wymiar Północny – Rosja problem obwodu kaliningradzkiego był podejmowany. Obwód stał się w szczególności tematem specjalnych spotkań, np. 17 i 18 maja 2000 r. w Kopenhadze. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Danii i Nordycka Rada Ministrów we współpracy z Komisją Europejską zorganizowały konferencję pt. „Wymiar Północny a Kaliningrad”. Następne spotkanie poświęcone Kaliningradowi, zorganizowane przez niemiecki land Szlezwik-Holsztyn, odbyło się 19 czerwca 2000 r. w Kilonii. Kolejna konferencja „Wymiar Północny a obwód kaliningradzki”, której patronowała Rada Państw Morza Bałtyckiego, a którą zorganizował Sekretariat Konferencji Współpracy Subregionalnej Państw Morza Bałtyckiego, miała miejsce w dniach 21–22 marca 2001 r. w Kaliningradzie. Nad przyszłością tej eksklawy dyskutowano także podczas 10. sesji ministerialnej Rady Państw Morza Bałtyckiego 6 marca 2002 r. w Świetłogorsku³⁴.

W Luksemburgu w kwietniu 2001 r. prezydencja szwedzka zaapelowała o przegląd postępów w realizacji Projektu Pierwszego Partnerstwa Wschodniego³⁵. Rosja opowiadała się za rozszerzeniem skali Wymiaru Północnego, uważając go za przykład pozakonfrontacyjnej, wielostronnej i pożytecznej współpracy. Obwód kaliningradzki został wspomniany w pierwszym Planie Działania Wymiaru Północnego z lat 2000–2003, jednak nie okazał się problemem priorytetowym³⁶. Pierwszy Plan Działania był zresztą krytykowany za brak konkretnych rozwiązań oraz niewykonalność, m.in. z uwagi na braki w finansowaniu, które uniemożliwiają rozwój oraz wdrażanie poszczególnych projektów. Sytuacja zmieniła się jednak w związku z drugim Planem Działania Wymiaru Północnego z lat 2004–2006³⁷. Przedstawiał on zagadnienia przekrojowe, dotyczące m.in. obwodu kaliningradzkiego, który potrzebował specyficznego rozwoju. Wyznaczało to szczególnie

³³ A. S e r g o u n i n, *Russia...*, s. 2–3. Jak zakładano, w przyszłości, po rozszerzeniu UE na wschód, Wymiar Północny miał się stać częścią polityki Unii Europejskiej wobec państw, które nie wejdą do Unii, lecz będą z nią graniczyć. Celem takiej polityki byłoby stworzenie nowego obszaru przyjaznego sąsiedztwa; G. G r o m a d z k i, A. W i l k (opr.), *Przewyciężanie obcości...*, s. 7.

³⁴ T. P a l m o w s k i, „Wymiar Północny” Unii Europejskiej, „Stosunki Międzynarodowe” 2004, t. 29, nr 1–2, s. 31.

³⁵ *The Northern Dimension...*, s. 18.

³⁶ W 2001 r. zostały przyjęte dwa Plany Działania Unii Europejskiej. W pierwszym z ich była mowa o uregulowaniu statusu obwodu kaliningradzkiego; zob. M. B o d i o, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2005, s. 184.

³⁷ Drugi Plan Działania dla Wymiaru Północnego 2004–2006 został przyjęty na posiedzeniu Rady Europejskiej w Brukseli w październiku 2003 r. Koncentrował się na pięciu priorytetowych sektorach, a mianowicie: gospodarce i infrastrukturze, zasobach ludzkich, środowisku naturalnym oraz współpracy transgranicznej i sprawiedliwości. Plan ten objął nie tylko obwód kaliningradzki, lecz także obszary Arktyki; S. S c h i e l b e r g, *Kooperation in der Ostseeregion. Kaliningrad und seine Nachbarn* [w:] *Osteuropa heute: Entwicklungen – Gemeinsamkeiten – Unterschiede*, red. J. B ö h m e r, M. V i ë t o r, Hamburg 2007, s. 125.

sposób traktowania kaliningradzkiej eksklawy, co miało wzmocnić współpracę między obwodem i jego partnerami – członkami Wymiaru Północnego³⁸.

Na uwagę zasługiwała zwłaszcza kooperacja w dziedzinie zdrowia publicznego i dobrobytu społecznego³⁹. Ważną rolę we współpracy obwodu kaliningradzkiego z krajami skandynawskimi odegrało Biuro Informacji Nordyckiej Rady Ministrów, działające od 2006 r. Jego głównym zadaniem jest promocja więzi i współpracy między Rosją a Danią, Islandią, Norwegią, Finlandią i Szwecją w zakresie informacji, edukacji, nauki, zdrowia, kultury i ochrony środowiska⁴⁰. Szczególnie traktowanie obwodu ma wzmocnić ramy handlu i inwestycji, stanowić wsparcie reform administracyjnych, wsparcie dla biznesu oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw, umożliwić rozwój bezpieczeństwa dostaw energii oraz rozwój regionalnej sieci transportowej. W obwodzie Plan Działania Wymiaru Północnego koncentruje się na problemach związanych ze środowiskiem naturalnym (stan czystości wody, zanieczyszczenie gleby, odpady miejskie czy chemikalia). Obwód kaliningradzki uczestniczy w działaniach Wymiaru Północnego, co świadczy o tym, że nadal cieszy się zainteresowaniem Unii Europejskiej, a wiele inicjatyw jest wspieranych przez tę formę kooperacji. Dzięki temu, że Rosja jest członkiem Wymiaru Północnego, wspieranie obwodu może być skuteczniejsze⁴¹.

W skali makroregionalnej współpracę z obwodem kaliningradzkim w sposób szczególnie przewidziano w ramach Wymiaru Północnego UE oraz w unijnej strategii dla regionu Morza Bałtyckiego. Wymiar Północny jest polityką mającą na celu zacieśnienie współpracy w regionie Morza Bałtyckiego i Arktyki, aby zapewnić szeroko pojęty zrównoważony rozwój tego obszaru. Zakłada on równoprawne uczestnictwo w tworzeniu tej polityki zarówno państw UE, jak i państw znajdujących się poza Unią. W projektach we wszystkich tych sferach uczestniczą podmioty z obwodu kaliningradzkiego – władze regionalne i lokalne, instytucje publiczne czy uczelnie. Jednak ze względu na trudności w wywiązywaniu się przez stronę rosyjską z wymogu współfinansowania projektów współpraca ta napotyka wiele trudności⁴².

³⁸ T. Etzold, C. Archer, *Kaliningrad in EU and Northern European perspectives: enclave or exclave?* [w:] *Kaliningrad in Europa. Nachbarschaftliche Perspektiven nach dem Ende des Kalten Krieges*, red. S. Berger, Wiesbaden 2010, s. 173.

³⁹ *The Northern Dimension. A Finnish perspective*, Helsinki 2006, s. 13, http://www.ndphs.org/internalfiles/File/Publications%20-%20general/The_Northern_Dimension--a_Finnish_Perspective.pdf (dostęp: 8.02.2016 r.).

⁴⁰ М.С. Зарецкая, Е.В. Лукьянов, С.Т. Ходько, *Политика „Северного измерения”: институты, программы и проекты. Значение для Северо-Запада Российской Федерации*, Санкт-Петербург 2011, s. 76.

⁴¹ T. Etzold, C. Archer, *Kaliningrad in EU...*, s. 173–174.

⁴² J. Rogoża, A. Wierzbowska-Miazga, I. Wiśniewska, *Wyspa na uwięzi...*, s. 58–59. Warto zaznaczyć, że trudności z wkładem własnym stały się powodem znaczących opóźnień w przypadku sztandarowego projektu modernizacji sieci wodno-kanalizacyjnej i ciepłowniczej w Kaliningradzie, ogłoszonego w 2000 r. Chociaż ten projekt miał być ukończony do 2005 r., w 2012 r. nadal trwała jego realizacja. Najczęściej udaje się realizować tzw. projekty miękkie, np. wymianę młodzieży, szkolenia itp., *ibidem*, s. 59.

Obwód kaliningradzki ma szansę stać się w ramach Wymiaru Północnego modelowym obszarem współpracy między UE a Rosją. Wymaga to jednak zdecydowanych decyzji Moskwy, które jak na razie nie zostały przyjęte. W interesie Polski leży jak najlepsze wykorzystanie tej inicjatywy dla rozwijania kontaktów z Rosją oraz współpracy bałtyckiej. Dla Polski szczególnie istotne było włączenie obwodu kaliningradzkiego do Wymiaru Północnego. Polska jest zainteresowana stabilizacją w tym rejonie oraz umacnianiem wzajemnego zaufania. Obecnie Wymiar Północny stanowi mocno ugruntowaną, oficjalną część polityki zagranicznej UE, której zadaniem jest zapewnienie trwałego pokoju poprzez współpracę gospodarczą i pozytywne współzależności. Koherentna polityka Unii w tym regionie będzie nadal rozwijana. Jak można zaobserwować, Wymiar Północny przesuwają jednak kierunek zainteresowania UE z basenu Morza Śródziemnego w kierunku Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa⁴³.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Transportu i Logistyki (NDPTL)

W 2000 r. Rada Europejska zatwierdziła Plan Działań odnoszący się do Wymiaru Północnego. Propozycje dotyczyły zagadnień ochrony środowiska i bezpieczeństwa jądowego, działań przeciwko międzynarodowej przestępczości, a także obwodu kaliningradzkiego. Politycy unijni przywiązywali szczególną wagę do problemu eksklawy z powodu jego strategicznego położenia geograficznego. Konferencja z zadowoleniem przyjęła rozwijającą się współpracę w sprawie przyszłości obwodu w organach roboczych Partnerstwa i współpracy między Unią Europejską a Rosją⁴⁴.

Współpraca transgraniczna jest postrzegana przez graczy regionalnych jako ważny instrument służący tworzeniu mechanizmów współzależności w rejonie Morza Bałtyckiego. Niektóre programy unijne mają w szczególności na celu promowanie współpracy transgranicznej (w latach 90. program UE Interreg objął obszary Finlandii, Szwecji, Norwegii oraz Rosji). Obwód kaliningradzki partycypuje w Euroregionie Bałtyk, co umożliwi mu kooperację z regionami z Polski, ze Szwecji, z Danii, Litwy, Łotwy i Rosji. Cele tej inicjatywy obejmują m.in. subregionalne planowanie gospodarcze oraz budowę szlaków komunikacyjnych. Obwód kaliningradzki uczestniczy także w Euroregionie Niemen, który umożliwi kooperację z Litwą i Białorusią. Należy także wspomnieć, że istotną rolę odegrał program TACIS, umożliwiający wsparcie projektów w północno-zachodniej Rosji⁴⁵, w tym także na obszarze obwodu kaliningradzkiego.

Na uwagę zasługuje inwestycja w infrastrukturę energetyczną. Europa stanowi najbardziej naturalny rynek eksportowy rosyjskiego gazu ziemnego, stąd też

⁴³ T. Palmowski, „Wymiar Północny”..., s. 39.

⁴⁴ *The Northern Dimension...*, s. 15–16.

⁴⁵ A. Sergounin, *Russia...*, s. 3.

konieczne jest istnienie odpowiedniej infrastruktury. Warto podkreślić, że EBOR okazał zainteresowanie projektem budowy dodatkowego gazociągu do Kaliningradu, natomiast budowa nowych gazociągów jest istotnym priorytetem dla Łotwy. Ważne są w szczególności perspektywy stworzenia dodatkowych podziemnych magazynów gazu ziemnego. W przypadku powstania wspólnego rosyjsko-europejskiego systemu transportu gazu Łotwa mogłaby odnieść znaczne korzyści. Pod uwagę brane są także projekty naftowe – ropociąg z Rosji do portu Ventspils okazałby się zapewne uzasadniony ekonomicznie oraz bezpieczniejszy ekologicznie od innych podobnych projektów w regionie⁴⁶.

Wśród problemów związanych z tworzeniem połączeń należy wymienić m.in. potrzebę rozwoju sieci energetycznych we wschodniej części Morza Bałtyckiego, utworzenie Bałtyckiego Pierścienia Energetycznego oraz połączenie istniejących w regionie sieci z infrastrukturą europejską, co jest bardzo istotne dla Kaliningradu. Problem obwodu kaliningradzkiego pojawiał się podczas dyskusji prowadzonych przez różne gremia przy omawianiu relacji Wymiar Północny – Rosja. Obwód kaliningradzki stał się tematem specjalnych spotkań, np. 17 i 18 maja 2000 r. w Kopenhadze. Wtedy to duńskie MSZ i Nordycka Rada Ministrów we współpracy z Komisją Europejską zorganizowały konferencję „Wymiar Północny a Kaliningrad”. Należy także wspomnieć o konferencji „Wymiar Północny a obwód kaliningradzki”, zorganizowanej w marcu 2001 r., której patronowała Rada Państw Morza Bałtyckiego. Wśród celów szczegółowych Wymiaru Północnego w sferze współpracy regionalnej i transgranicznej wspierano tworzenie centrów informacji o Unii Europejskiej (jedno z nich powstało w Kaliningradzie)⁴⁷.

Dążenie Litwy, by praktycznie włączyć się w unijny program Wymiaru Północnego, znalazło wyraz m.in. w propozycjach nadania międzynarodowego priorytetu połączeniom transportowym z obwodem. Mówiono o tym na konferencji zorganizowanej pod auspicjami i z udziałem prezydentów Litwy, Łotwy, Ukrainy i Polski w Kłajpedzie, w kwietniu 1999 r. Wymagający modernizacji korytarz transportowy IX D Kaiśiadorys – Kowno – Kaliningrad⁴⁸ oraz połączenie Ryga – Siaulai – Kaliningrad uznano za ważne dla obwodu. W ramach Euroregionu „Bałtyk” podkreśla się znaczenie drogi szybkiego ruchu Via Hanzeatica⁴⁹.

Rada Wymiaru Północnego zajęła się także kwestią budowy drugiej nitki gazociągu z Litwy do Kaliningradu. W ramach Wymiaru Północnego Unia aktywnie uczestniczy w ochronie środowiska w regionie Morza Bałtyckiego, ściśle współpracując w tej sferze z Rosją. Kooperacja w tej dziedzinie dotyczy Helcomu i IMO, a także Bałtyckiej Agendy 21. Celem przedsięwziętych działań jest stopniowa

⁴⁶ *Ibidem*, s. 4.

⁴⁷ T. Palmowski, *Kaliningrad – szansa...*, s. 262–263.

⁴⁸ Szerzej: *Transport Infrastructure in ECMT Countries Profiles and Prospects (Monographs)*. European Conference of Ministers of Transport, Paris 1998, s. 232.

⁴⁹ E. Teichmann, K. Falkowski, *Kierunki i możliwości współpracy Polski, Litwy i Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej” 2002, t. 13, s. 95.

likwidacja źródeł zanieczyszczeń oraz unowocześnienie gospodarki odpadami. UE przeznaczyła na budowę systemu monitoringu powietrza i wody w Kaliningradzie 2,4 mln euro pochodzących z funduszu TACIS⁵⁰.

Nie mniej istotny jest rozwój infrastruktury komunalnej. Restrukturyzacja i modernizacja komunalnej infrastruktury w północno-zachodniej części Rosji może być jednym z priorytetów w ramach Wymiaru Północnego. Projekty finansowane przez EBOR były związane z budową oczyszczalni ścieków w Kaliningradzie, Nowogrodzie i Petersburgu oraz z transportem publicznym w Nowogrodzie⁵¹. Warto zaznaczyć, że dla strony rosyjskiej korzystne jest włączenie do prac Wymiaru Północnego Białorusi, gdyż przez to państwo przechodzi część łączących Rosję i UE szlaków transportowych (w tym surowcowych)⁵².

We wrześniu 2013 r. odbyło się w Kaliningradzie spotkanie Komitetu Sterującego NDPTL. Podczas spotkania zalecano realizację pierwszych projektów, które należy uwzględnić przy otrzymywaniu wsparcia finansowego z Funduszu Wsparcia NDPTL⁵³. Na uwagę zasługiwał także projekt, którego celem był wzrost efektywności energetycznej i znaczenia energii odnawialnej w obwodzie kaliningradzkim. Jego partnerem wiodącym było Bałtyckie Forum Rozwoju (BDF) i Instytut Wymiaru Północnego (NDI). Główną rolą NDI w projekcie jest budowanie świadomości i wiedzy poprzez identyfikację energii odnawialnych i efektywnych rozwiązań energetycznych w Finlandii, Szwecji i Danii oraz dostosowanie ich do warunków istniejących w Kaliningradzie⁵⁴.

Ważny projekt dotyczył wzrostu efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii rozwiązań w obwodzie kaliningradzkim. Jego ogólnym celem było umożliwienie partnerom w Kaliningradzie (we współpracy z partnerami nordyckimi) działanie na rzecz skuteczniejszego sprostania wyzwaniom związanym ze zmianami klimatycznymi dzięki większej efektywności energetycznej i odnawialnym źródłom energii. Miało to się przyczynić również do realizacji ogólnych celów w Strategii UE dla regionu Morza Bałtyckiego, a także intensyfikacji dialogu energetycznego UE – Rosja⁵⁵.

⁵⁰ T. Palmowski, *Kaliningrad...*, s. 263.

⁵¹ A. Sergounin, *Russia...*, s. 4.

⁵² Białoruś od 2009 r. uczestniczy w pracach Wymiaru Północnego w dziedzinie środowiska oraz transportu i logistyki. Dla państw Unii Europejskiej szczególnie ważne są zlewiska. W 2012 r. Białoruś otrzymała na cele środowiskowe w ramach NDEP kwotę 1 mln euro; A.M. D y n e r, *Jak wykorzystać zaangażowanie Białorusi w Wymiarze Północnym do polepszenia jej relacji z Unią Europejską i Polską?*, „Biuletyn PISM”, nr 19, 27 lutego 2013, https://www.pism.pl/files/?id_plik=13033 (dostęp: 29.02.2016 r.).

⁵³ *First NDPTL projects to be recommended for financing*, 08.10.2013, <http://www.ndptl.org/activities-and-news/-/view/1063> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁵⁴ *Exploring the Northern Dimension*, [northerndimension.info](http://www.northerndimension.info), 29.02.2016, <http://www.northerndimension.info/northern-dimension/northern-dimension-institute/activities> (dostęp: 1.03.2016 r.).

⁵⁵ *Non-state actors and local authorities programme for the Baltic Sea Region (within the priorities of the Northern Dimension)*, 2011, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/documents/ue_russia/compedium_en.pdf (09.04.2016). Wśród przyjętych celów znalazło się m.in. tworzenie

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska (NDEP)

Celem Partnerstwa Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska, utworzonego przy współdziałaniu Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz Nordyckiego Banku Inwestycyjnego, jest wspieranie finansowe dużych inwestycji związanych z ochroną środowiska. Komisja Europejska zadeklarowała przekazanie na ten cel kwoty 50 mln euro. Tę inicjatywę należy uznać za jeden z największych dotychczasowych sukcesów Wymiaru Północnego⁵⁶. Inwestycje powstające w obwodzie są finansowo wspierane nie tylko przez NDEP, lecz także przez SIDA.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Środowiska wspiera duże inwestycje w sferze ochrony środowiska⁵⁷. Jednostką realizującą projekt w Kaliningradzie jest Fundacja Wymiar Północny, która powstała w celu wzmocnienia działań w zakresie zarządzania projektami w obwodzie kaliningradzkim oraz wdrożenia trzech elementów Programu „Kaliningrad Water and Environmental Services Rehabilitation”: woda i ścieki, ciepłownictwo oraz zarządzanie odpadami. Koszty operacyjne NDF są dzielone pomiędzy NDEP i obwód kaliningradzki. Jednostki mają być wykorzystywane do zatrudniania zewnętrznych konsultantów do świadczenia usług doradczych dla NDF⁵⁸.

NDF jako lokalna Jednostka Realizująca Projekt świadczy usługi doradcze dla klientów NDEP (jak np. Wodokanal w Kaliningradzie). Jest odpowiedzialny za przygotowanie dokumentacji przetargowej, organizację i nadzór nad procesem przetargowym oraz realizacją umów, przyznawanie kontraktów, a także raportowanie postępów realizacji do Komitetu Sterującego Programu. NDF jest wspierany przez międzynarodowych konsultantów wynajętych przez międzynarodowe instytucje finansowe i finansowanych przez NDEP dotacji. Konsultanci mają pomóc NDF w wykonywaniu funkcji zarządzania projektami na rzecz klientów⁵⁹.

Wśród doniosłych inicjatyw na uwagę zasługuje modernizacja systemu zaopatrzenia miasta Kaliningrad w ciepło. Projekt zakładał rewitalizację miejskiej sieci ciepłowniczej tego miasta poprzez wprowadzenie komercyjnie opłacalnych, energooszczędnych rozwiązań i infrastruktury. Miało to przynieść znaczące korzyści dla środowiska, w szczególności w zakresie zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych i straty ciepła. Program inwestycyjny projektu zakładał

energooszczędnych odnawialnych rozwiązań energetycznych w Finlandii, Szwecji i Danii oraz dostosowanie ich do warunków istniejących w Kaliningradzie, projekty oszczędności energii, wzrost efektywności energetycznej, wprowadzenie standardów zarządzania energią poprzez organizację szkoleń, informowanie o dostępnych funduszach i mechanizmach finansowych, *ibidem*.

⁵⁶ T. Palmowski, „Wymiar Północny”..., s. 34.

⁵⁷ R. Czarny, M. Tomala, *Wymiar północny Unii Europejskiej*, Kielce 2009, s. 107–108.

⁵⁸ *Kaliningrad Project Implementation Unit – Northern Dimension Foundation*, Northern Dimension Environmental Partnership, <http://ndep.org/projects/kaliningrad-project-implementation-unit-northern-dimension-foundation> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁵⁹ *Ibidem*.

wprowadzenie mechanizmów pomiarowych, które pozwalałyby konsumentom kontrolować ich zużycie⁶⁰.

Główne etapy programu inwestycyjnego obejmowały wymianę części sieci, modernizację istniejących kotłów, wymianę dużych i nieekonomicznych podstacji oraz przekształcenie obecnych systemów sieciowych ograniczających ilość rur, a także likwidację nieefektywnych kotłów węglowych i instalacji kotłów gazowych lub łączenie ich z centralnymi sieciami ciepłowniczymi⁶¹. Na uwagę zasługuje program rozwoju instytucjonalnego, który będzie przewodził działaniom rozwojowym przedsiębiorstw oraz programowi redukcji emisji CO₂, SO₂ i NO_x, co ma poprawić jakość powietrza atmosferycznego w obwodzie kaliningradzkim. Możliwe inwestycje mogą także pomóc w redukcji emisji gazów cieplarnianych związanych z nadmiernym zużyciem paliwa⁶².

Na uwagę zasługuje budowa oczyszczalni ścieków w Kaliningradzie. Bez niej nieoczyszczone ścieki nadal byłyby odprowadzane do Bałtyku. W realizacji inwestycji problemem okazały się opóźnienia w instalacji sprzętu, układaniu kabli i widoczny brak siły roboczej⁶³. Oczyszczalnia ścieków w Kaliningradzie została zaprojektowana już w 1980 r., jednak jej budowa została zawieszona i wznowiona dopiero w 1996 r. dzięki wspólnym wysiłkom rządu szwedzkiego i EBOR. Prace budowlane zostały zakończone na wiosnę 2013 r.⁶⁴, a oczyszczalnia ścieków rozpoczęła działalność w grudniu 2015 r. Do kwietnia 2016 r. zakład osiągnął niemal pełną zdolność, był w stanie przetwarzać biologicznie ponad 100 tys. m³ ścieków na dobę⁶⁵. NEFCO partycypuje przy kilku potencjalnych inwestycjach w zakresie infrastruktury ściekowej, efektywności energetycznej i gospodarki odpadami w małych miastach obwodu kaliningradzkiego⁶⁶.

W ramach partnerstwa ekologicznego Wymiaru Północnego municypalne przedsiębiorstwo Kaliningrad-Tiepłosiet otrzymało bezzwrotny grant w kwocie 7,3 mln euro na modernizację sieci i urządzeń ciepłowniczych⁶⁷. Dla ludności Kaliningradu istotne jest także wspieranie rozwoju ciepłownictwa, a przy tym zapewnienie dopływu ciepłej wody i ogrzewania. W tym kontekście na uwagę zasługuje

⁶⁰ *Kaliningrad District Heating Rehabilitation*, Northern Dimension Environmental Partnership, <http://ndep.org/projects/kaliningrad-district-heating-rehabilitation> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Kaliningrad District Heating...*

⁶³ *Site visit to NDEP financed projects in Kaliningrad (23 May 2013)*, „NDEP News”, July 2013, Issue 31, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-Issue-31.pdf> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁶⁴ *NDEP Delegation visits the construction site of the Wastewater Treatment plant in Kaliningrad (4 October 2012)*, „NDEP News”, October 2012, Issue 29, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-issue-29.pdf> (dostęp: 1.03.2016 r.).

⁶⁵ *Energy and Environment. Kaliningrad Wastewater Treatment Plant finally in operation*, Northern Dimension info, <http://www.northerndimension.info/news/energy-and-environment> (dostęp: 10.04.2016 r.).

⁶⁶ *NDEP Steering Group meeting (23 May 2013)*, „NDEP News”, July 2013, Issue 31, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-Issue-31.pdf> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁶⁷ T. Pałmowski, *Kaliningrad...*, s. 262.

renowacja ciepłownicza. Wsparcie ze strony NDEP w wysokości 7,3 mln euro przeznaczono na finansowanie odnowienia trzech kotłowni, montaż stacji grzewczych oraz sieci ciepłowniczych po likwidacji małych kotłowni węglowych. Odnowiona stacja zapewnia ciepłą wodę oraz ogrzewanie dla dziesięciu budynków z setkami mieszkań. W ramach projektu zostały również zainstalowane przyrządy, pozwalające mieszkańcom kontrolować zużycie przez nich ciepła. Projekt posiadał wsparcie w wysokości 1,7 mln euro z funduszy pomocy technicznej ze strony SIDA⁶⁸.

Międzynarodowa współpraca w dziedzinie ochrony środowiska, prowadzona z doświadczonymi partnerami, zapewnia instrumenty finansowe i dostęp do nowych zaawansowanych technologii, opartych na ekologicznych rozwiązaniach i technologiach. Ma to zapewnić mieszkańcom obwodu kaliningradzkiego zakup sprzętu od wiodących producentów europejskich. Udział w tym partnerstwie pozwala też obwodowi rozwijać dobre relacje biznesowe, pomagać we wzmocnieniu jego stosunków z państwami sąsiadującymi. Wdrażanie projektów ekologicznych na terenie obwodu kaliningradzkiego wspierane przez NDEP ma poprawić stan środowiska naturalnego i życie ludzi w regionie⁶⁹. W kontekście powstałej oczyszczalni ścieków należy zauważyć, że finansowanie programu szkoleniowego dla Wodokanału, zapewniającego szkolenie dla personelu wyznaczonego do obsługi tego zakładu, wspiera Szwecja⁷⁰.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej (NDPHS)

W przypadku problemu, jakim jest HIV/AIDS, Rosja jest nieskuteczna w zwalczaniu tej choroby⁷¹. Istotnym zagrożeniem jest gruźlica⁷², a szczególnie zagrożonym obszarem jest obwód kaliningradzki, gdzie liczba zachorowań jest bardzo wysoka. Pod egidą NDPHS zaczął działać program „The Barents HIV/AIDS”⁷³. Należy także wspomnieć, że w 1996 r. została zapoczątkowana współpraca w zwalczaniu

⁶⁸ NDEP site visit to the Kaliningrad District Heating Project, „NDEP News”, October 2012, Issue 29, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-issue-29.pdf> (dostęp: 1.03.2016 r.).

⁶⁹ „The Construction of a new wastewater treatment plant is moving at a fairly good pace” – Interview with Mr Nikolai Tsukanov, Governor of Kaliningrad Oblast, „NDEP News”, October 2012, Issue 29, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-issue-29.pdf> (dostęp: 1.03.2016 r.).

⁷⁰ Additional funds from Sweden to finance a training programme for MUE Kaliningrad Vodokanal, „NDEP News”, October 2012, Issue 29, <http://ndep.org/wp-content/uploads/News-issue-29.pdf> (dostęp: 1.03.2016 r.).

⁷¹ U. Pape, *The Politics of HIV/AIDS in Russia*, New York 2014.

⁷² C. Matthes, *Ostseekooperation im Schatten der EU. Baltische Regionalpolitik mit unterschiedlichen Akzenten* [w:] M. Knodt, S. Urzde (Hg), *Die politischen Systeme der baltischen Staaten: Eine Einführung*, Wiesbaden 2012, s. 391.

⁷³ A. Aasland, *Northern Dimension Partnership in Public Health and Social Well-being* [w:] red. P. Aalto, H. Blakkisrud, H. Smith, *The New Northern Dimension of the European Neighbourhood*, Brussels 2008, s. 103.

przestępczości zorganizowanej, a zwłaszcza takich zagrożeń jak: handel narkotykami, przestępczość gospodarcza, nielegalne migracje, pranie brudnych pieniędzy, kradzieże samochodów oraz handel żywym towarem⁷⁴.

Zapewnienie stałego rozwoju gospodarczego i społecznego jest najlepszą drogą do poprawy zdrowotności oraz wzrostu dobrobytu w całym regionie. Mając na uwadze poprawę zdrowia społeczeństwa, działalność profilaktyczną oraz zapobieganie chorobom powierzono Grupie ds. Chorób Zakaźnych Regionu Bałtyckiego. Zwalcza ona takie choroby jak: gruźlica, wirusowe zapalenie wątroby, błonica, syfilis czy HIV/AIDS⁷⁵. Celem jest zapobieżenie rozprzestrzenianiu się w obwodzie wirusa HIV oraz gruźlicy, w czym mogą być pomocni eksperci z innych państw regionu.

Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Kultury (NDPC)

Na uwagę zasługuje także Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Kultury. Jest ważnym narzędziem współpracy kulturalnej, umożliwiającym wspieranie finansowe działalności na płaszczyźnie kulturalnej. Ten rozwój wspiera także Nordycka Rada Ministrów. Prace przygotowawcze do ustanowienia NDPC rozpoczęły się już w 2008 r., a Grupa Sterująca postanowiła ustanowić to partnerstwo w listopadzie 2009 r. Partnerstwo Wymiaru Północnego w Dziedzinie Kultury ma pomagać w rozwoju instrumentów finansowych służących wspieraniu poszczególnych przedsięwzięć oraz wypełnić lukę pomiędzy finansowaniem publicznym i prywatnym, jak również wypracować narzędzia finansowe odpowiadające potrzebom w dziedzinie kultury⁷⁶. Celem jest uzupełnienie istniejących krajowych i międzynarodowych organizacji oraz instytucji z branży twórczej, aby rozwijać współpracę oraz wymianę kulturalną⁷⁷.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono znaczenie Wymiaru Północnego dla rozwoju obwodu kaliningradzkiego. Ukazano poszczególne wymiary kooperacji oraz wskazano korzyści, jakie przyniosły tej eksklawie przedstawione działania. Jak zostało to wykazane, Wymiar Północny UE umożliwi wielopłaszczyznową współpracę,

⁷⁴ T. Palmowski, *Kaliningrad...*, s. 264.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 263.

⁷⁶ *About the Northern Dimension Partnership on Culture*, Norden.org, <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-secretariat-to-the-nordic-council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-information-offices-in-the-baltic-states-and-russia/the-nordic-council-of-ministers-office-in-latvia/the-northern-dimension-partnership-on-culture-ndpc/about-the-northern-dimension-partnership-on-culture> (dostęp: 28.02.2016 r.).

⁷⁷ *New political agreement strengthens cultural co-operation in Northern Europe*, Агентство поддержки культурных инициатив «Транзит», 24.05.2010, http://www.tranzit-kaliningrad.ru/en/news/archive/novoe_politiceskoe_soglasenie_ukrepljet_sotrudnicestvo_v_sfere_kuljтуры (dostęp: 15.11.2014 r.).

której istotnym beneficjentem jest obwód kaliningradzki Federacji Rosyjskiej. Kooperacja na poziomie regionalnym rozwija się nierzadko pomimo trudnych relacji Rosji z jej sąsiadami.

Odnosząc się do pierwszego z postawionych pytań, należy stwierdzić, że największa liczba inicjatyw jest związana z dziedziną transportu i logistyki, a także ochrony środowiska, natomiast mniej jest ich w dziedzinie zdrowia publicznego i opieki społecznej, a najmniej – w dziedzinie kultury.

We współpracy są zaangażowane różne państwa, przy czym na szczególną uwagę zasługują starania ze strony Szwecji. Warto podkreślić zwłaszcza rozwój infrastruktury czy też walkę z patologiami społecznymi i zagrożeniami (np. HIV/AIDS). Należy jednak stwierdzić, że realizacja poszczególnych inicjatyw w ramach Wymiaru Północnego nie poprawiła relacji z Rosją państw biorących udział w tej inicjatywie.

Odnosząc się do pytania o efekty współpracy dla kaliningradzkiej eksklawy, należy stwierdzić, że Wymiar Północny umożliwił obwodowi przewyżczenie pewnej izolacji wynikającej z jego geopolitcznego położenia. Stało się to możliwe m.in. dzięki partycypacji obwodu w licznych inicjatywach realizowanych w ramach Wymiaru Północnego. Dzięki tym działaniom wsparcie znalazła realizacja różnych projektów istotnych dla lepszego funkcjonowania obwodu kaliningradzkiego.

Wymiar Północny stanowi znaczące narzędzie wpływające na kształt relacji UE z północno-zachodnią częścią Rosji, w tym z obwodem kaliningradzkim. Przedstawione w artykule inwestycje w dziedzinie ochrony środowiska czy też infrastruktury wzmacniają bezpieczeństwo rosyjskiej eksklawy i stymulują jej rozwój, lecz są zarazem korzystne dla całego regionu. Jednocześnie jednak należy mieć na uwadze fakt, że obwód kaliningradzki nadal boryka się z wieloma problemami wymagającymi wsparcia ze strony regionalnych partnerów.

W przeszłości, z uwagi na konflikt w Czeczenii, doszło już do zaniechania konkretnych programów współpracy Unii Europejskiej z Rosją. Obecna militarna ekspansja Rosji na Ukrainie oraz trudna do przewidzenia polityka tego państwa osłabiają zaufanie zachodnich i północnych partnerów do władz w Moskwie, stawiają pod znakiem zapytania dalszą kooperację i wpływają za izolację nie tylko Federacji Rosyjskiej, lecz także obwodu kaliningradzkiego.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia Wymiaru Północnego dla rozwoju obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej. Zostało ukazane znaczenie Wymiaru Północnego, jego wpływ na obwód, a także poszczególne obszary współpracy. Przedstawione zostały konkretne działania w dziedzinie transportu i logistyki, środowiska, zdrowia publicznego i opieki społecznej, a także w dziedzinie kultury. Wymiar Północny UE umożliwia wielopłaszczyznową współpracę z Rosją na poziomie regionalnym, rozwijającą się pomimo trudnych relacji Rosji z jej sąsiadami, a jej istotnym beneficjentem jest obwód kaliningradzki Federacji Rosyjskiej. Wsparcie znalazły inicjatywy istotne dla funkcjonowania obwodu. Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza rozwój infrastruktury w obwodzie czy walka z patologiami społecznymi. Realizacja

poszczególnych inicjatyw w ramach Wymiaru Północnego nie poprawiła jednak relacji Rosji z państwami biorącymi udział w tej inicjatywie.

Słowa kluczowe: Wymiar Północny, obwód kaliningradzki, Rosja, współpraca

Northern Dimension and the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation – areas of cooperation

Summary

The aim of the article is to present how important is the Northern Dimension of the EU for development of the Kaliningrad Oblast. The author shows the significance of the Northern Dimension, its influence on the region as well as specific areas of cooperation. Further the article deals with particular projects in the area of transport and logistics, environment, public health and social welfare, as well as in the field of culture. The Northern Dimension of the EU allows multidimensional cooperation with Russia on the regional level with Kalinigrad Oblast as main beneficiary. This cooperation is possible despite difficult relations between Russia and its neighbors. The initiatives important for the Oblast have been supported, development of the infrastructure or fight against social pathologies in particular. The implementation of specific initiatives within the Northern Dimension has not improved, however, the relationship between Russia and the countries participating in this project.

Keywords: The Northern Dimension, Kaliningrad, Russia, cooperation